

**ПРОЛЕТАРИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ
В УКРАЇНІ У 20-ТІ РР. ХХ ст.**

Класовою боротьбою диктатури пролетаріату назвали комуністи фізичне знищення цілих верств населення в період революції та громадянської війни. Це була перша хвиля масового терору проти осіб непролетарського походження та різних „експлуаторських класів”. Громадянська війна, за окремими підрахунками, забрала від 13 до 16 млн. жертв.¹

З переходом країни до так званого мирного будівництва заходи, спрямовані на остаточне позбавлення невігідних режиму людей, не припиняються. Так, в 1922 р. з України було вислано велику групу представників інтелектуальної еліти, серед яких ім'я колишнього міністра продовольства Тимчасового уряду, всесвітньо відомого статиста О.В. Пешехонова.²

Частина інтелігенції, доведена до відчаю, самостійно шукає шляхів через кордон. За свідченням одного з очевидців, починаючи від 1920 р., з України невпинно тікає дуже багато людей в Польщу, пробиваючись далі на Захід. Це були, головним чином, колишні царські урядовці, поміщики, промисловці, купці та духовенство. Далі сучасник зазначає, що з середини 20-х рр. через той самий кордон почали переходити все більші і більші маси людей. Це вже були не буржуї, не куркулі, не великі купці і не духовенство. Це була українська трудова інтелігенція: професори, інженери, агрономи, народні вчителі, кооператори, лікарі та службовці. Втікачі з жахом підкреслювали, що більшовицька влада вважає кожную інтелігентну людину ворогом держави тільки за те, що вона людина письменна, тобто „білоручка”./ Як бачимо, інтелігенція, яка залишилася від старого суспільства, не влаштувала радянську владу ні за кількістю, ні за світоглядом. Більшовикам потрібна була нова інтелігенція, з новим соціальним обличчям. Тому ставилося завдання створити якісно відмінний суспільний шар - робітничо-селянську інтелігенцію.

Першим кроком у підготовці кадрів радянської інтелектуальної еліти стало створення на базі вищих навчальних закладів факультетів виключно для робітників і селян - робфаків, з новими предметами та методами навчання. Протягом 1920 - 1921 рр. в містах України було організовано цілий ряд індустріально-технічних робітничих факультетів. Працювали денні робфаки із терміном навчання 3 роки і вечірні — 4 роки.

У нижченаведеній таблиці показано динаміку робфаків в Україні у 20-ті рр.⁴:

Роки	Робфаки денні	Кількість учнів	Робфаки вечірні	Кількість учнів
1920- 1921	6	851	–	–
1921 - 1922	12	2666	–	–
1922-1923	18	4380	5	1370
1923- 1924	29	7394	6	1695
1924- 1925	28	5946	5	1104
1925- 1926	26	5205	4	1284
1926- 1927	26	5436	4	1366
1927- 1928	24	5440	15	2343
1928- 1929	24	5544	23	4300

Епоха робфаків в Україні закінчилася у 1940 р. у зв'язку із розвитком середньої освіти та організацією середніх вечірніх шкіл для дорослих.

Поряд із розгортанням мережі робітничих факультетів відбувалась інтенсивна пролетаризація вищої школи - головного чинника у формуванні інтелігенції. На початку 1920 - 1921-го навчального року у вищих навчальних закладах України продовжували своє навчання 56 тис. студентів. Згодом радянська влада визначила їх соціальний стан - це різношерстний міський елемент петлюрівського, денікінського, гетьманського та іншого гатунку. Такою ж, на її думку, є й професорсько-викладацький склад, що нараховував 2,5 тис. чоловік.⁵

Вже через рік, напередодні 1921 - 1922 навчального року, було вперше проведено переоблік, а насправді чистку, з метою визначення соціального походження студентської

Серія: ІСТОРІЯ

>ді. Результатом стало скорочення кількості останніх до 45 тис. чоловік. Одночасно, при повному сприянні влади, в інститутах опинилося робітників - 6,8%, селян - 10,5%; в технікумах робітників - 15,3%, селян - 15,2%. Друга генеральна чистка вищої школи 1922 - 1923 рр. скоротила загальну кількість студентів до 38 тис. чоловік. Незважаючи на це, г-лсоток робітників та селян невпинно збільшується. На середину 20-х рр. в інститутах України вже навчалось 17% представників робітничого класу та 25% селян; в технікумах робітників - 35,5%, селян - 30%.⁶ Стрімка динаміка кількості робітників та селян у вищих навчальних закладах України свідчить про цілеспрямовану політику партійно-радянського апарату щодо перетворення вищої школи у джерело формування кадрів робітничо-селянської інтелігенції. Це був лише початок пролетаризації "вищої школи в Україні. Вже на початку 1931-1932 навчального року" у вузах України навчалось 72% тих, хто вважався причетним до класу робітників, причому 60% з них прийшли безпосередньо з виробництва.⁷ Потрібно зазначити, що перед революцією у вищих навчальних закладах України навчалось лише 0,8% дітей робітників. Проте, на думку одного з дослідників, проголошення класового принципу формування інтелігенції породило ряд негативних наслідків. Наприклад, такий підхід залишав за бортом вищої школи здібну молодь непролетарського походження. Знизився освітній і загальнокультурний рівень спеціалістів. Показово, що серед спеціалістів, які отримали широке визнання за межами нашої країни, немає чи майже немає випускників вищої школи 30-х років.⁸

Не залишились осторонь політики пролетаризації й військові школи. Динаміка

Роки	Робітники в %	Селяни в %	Інші в %
1923	34.6	49.9	15.5
1924	35.0	50.9	14.1
1925	36.8	54.2	9.0
1926	36.7	54.5	8.8
1927	35.7	44.2	10.1

Під час вербувальної кампанії 1928 р. всі зусилля були зведені на максимальне поповнення військових шкіл саме робітничою молоддю, де до цього часу все ще переважали вихідці із сіл. В результаті до військових шкіл України було прийнято 64% робітників, селян - 30,1%, інших - 5,9%.¹⁰

Таким чином, за дуже короткий період в умовах загального наступу диктатури пролетаріату пролетаризація охопила всю систему освіти в республіці, зокрема, вищу школу. Випускники вузів ставали ідеологічними носіями класових принципів та комуністичних морально-етичних норм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Давидюк А.Т. До питання про періодизацію більшовицького терору в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Політичні репресії на Поділлі в ХХ столітті”. - Вінниця, 2001. - С.17; 2. Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921 - 1928 рр.). - К., 1995. - С.91; 3. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. - К., 1996. - С.16; 4. Робфаки на Україні. //Комуніст. - 1929. - 2 березня; 5. Ряппо Я. Пролетаризація вищої школи. //Коммунист. - 1923. - 20 грудня; 6. Там само; 7. Вище якість готування кадрів //Комуніст. - 1932. - 29 жовтня; 8. Ткачова Л.І. Соціальне обличчя української інтелігенції 20-30-х років. Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць „Проблеми історії України: факти, судження, пошуки”. - К., 1992. - Випуск 2. - С.69; 9. Соколов В. Вербувальна кампанія до військових шкіл. //Агітатор. - 1998.- №6. - С.76; 10. Там само. - С.77.